

YEREL SEÇİMLERDE KENT BÜYÜKLÜĞÜ İLE OY VERMENİN YÖNÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 1963-1999

Dr. Tayfun Çınar

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

• • •

Özet

Bu çalışmanın amacı seçmen davranışı üzerinde kent büyüklüğünün etkisini analiz edebilmek, oy vermenin yönü ve partizanlık etkisi ile kent büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını 1963 ile 1999 yılları arasında ülke düzeyinde gerçekleştirilen sekiz yerel seçimin toplu sonuçları ışığında Türkiye örneği üzerinden karşılaştırmalı düzeyde ortaya koymaktır. Oy vermenin yönünün saptanabilmesi için, yerel seçimlere katılan çok sayıda siyasal partinin varlığını da göz önünde bulundurarak, siyasal partiler politik yelpazede konumlanmalarına göre sağ ya da sol eğilimler olarak sınıflandırılmış, bağımsızların durumu ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Mekansal ölçek farklılaşmasına dayalı oy verme davranışındaki değişikliği test etmek içinse genellikle kentleşme yazınında eşik olarak kabul edilen 10 bin ve 50 bin ölçekleri kullanılmıştır. Çalışmanın ilk önemli bulgusu siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullarda değişiklik olmasına rağmen, aynı eğilime oy vermeye devam etmek olarak tanımlanabilecek partizanlık etkisinin kent ölçeğinin değişmesiyle ilişkisinin bulunmasıdır. Çalışmanın ikinci bulgusu sağ ya da sol siyasal eğilimlerin seçim başarısının kent ölçeğine dayalı düzenlilikler göstermesine rağmen, hangi eğilimin kent ölçeği büyüdükçe başarı kazandığı konusunda bir genelleme yapılamamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel oy verme davranışı, yerel seçim, partizanlık etkisi, kent büyüklüğü etkisi, Türkiye.

The Relationship between Urban Size and Voting Patterns in Local Elections: Turkish Case 1963-1999

Abstract

The aim of this article is to analyze the urban size effect on electoral behavior and to evaluate whether there is a meaningful relationship between voting patterns and partisanship effect in the light of the aggregate results of countrywide eight local elections comparatively between 1963 and 1999 in Turkey. Given that there are many political parties participating to these local elections, they are classified in the sense of leftist and rightist tendencies in the political spectrum and independents are assessed separately in order to identify specific voting patterns. Urban thresholds which are generally accepted as 10 thousand and 50 thousand in urbanization literature are taken into consideration to see the changes in voting patterns stemming from spatial scale variations. The initial finding of the study is the existence of the relationship between variation of urban size and partisanship effect, sustaining same tendencies in voting patterns, despite the changes in political, social and economic conditions. The second finding of the study indicates the existence of similar regularity between the urban size and the success of left or right tendencies, however generalization about which tendency leads while the urban size increases could not be put forward.

Key Words: Urban voting behaviour, local election, partisanship effect, urban size effect, Turkey.

Yerel Seçimlerde Kent Büyüklüğü İle Oy Vermenin Yönü Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1963-1999

1. GİRİŞ

Siyaset bilimi yazınında “oy verme davranışı” ve genel düzeyde seçim çalışmalarına ilişkin çok sayıda bilimsel araştırma bulunmasına rağmen yerel seçim politikası ve kentsel oy verme davranışı üzerine çalışmaların, ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerde yakın zamanlara kadar yeterli ilgiyi gördüğü söylenemez. Bu nedenle yerel seçimlerde oy verme davranışının belirleyicileri üzerine yapılmış çalışma sayısı yok denecek kadar azdır (Lieske, 1989: 151). Az sayıdaki yerel seçim çalışmalarının büyük çoğunluğu da ülke geneline yönelik toplu sonuçları göz önünde bulundurarak hazırlanmayıp, bunun yerine bir ya da birkaç örnek belediye temelinde yapılmış alan araştırması ya da anket sonuçları değerlendirilerek hazırlanmışlardır. Bu tercihin temel nedenlerinden biri ABD gibi ülkelerde toplu sonuçlara bakılarak birbirinden oldukça farklı büyüklük ve çeşitliliğe sahip standart bir örgütlenmeye sahip olmayan yerel yönetim birimleri arasında karşılaştırma yapma olanağının bulunmamasıdır. Aynı seçimde toplu sonuçlar açısından yönetimler arası karşılaştırma yapma olanağı bulunmadığından, bu durumun doğal sonucu olarak seçimler arası karşılaştırma yapma olasılığı da ortadan kalkmaktadır. ABD benzeri federal devletlerde benzer yöntemsel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Elinizdeki çalışmada ise federal devletlerin aksine üniter bir devlet olan ve tekdüze yerel yönetim sistemine sahip Türkiye’de yerel seçimler karşılaştırmalı olarak ele alınarak kent büyüklüğü ile oy verme davranışı arasındaki ilişki araştırılacaktır. Bunun için öncelikle Batılı ülkelerdeki kent büyüklüğü ile oy verme davranışı arasındaki ilişkiye yönelik yazın kısaca gözden geçirilecektir. Bunu izleyen iki bölümde Türkiye’de siyasal davranışla mekan arasındaki ilişki üzerinde durularak, az sayıda incelemeye konu olmuş olan Türkiye’de yerel seçim çalışmaları incelenecektir. Beşinci bölümde 1963 ile 1999 yılları arasında yapılan sekiz yerel seçim kapsamında siyasal partiler ve siyasal eğilimler ortaya konulacaktır. Daha sonraki iki bölümde yerel seçim sonuçlarını karşılaştırmalı

bir düzeyde ele almak için yöntem sorunu tartışılarak verilerin nasıl kullanıldığına ilişkin açıklamalar yapılacaktır. Son iki bölümde ise çalışma kapsamında erişilen bulgular sunulduktan sonra ulaşılan sonuçlar kısaca değerlendirilecektir.

2. MEKANSAL ÖLÇEKLE OY VERMENİN YÖNÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Sosyal ve ekonomik değişkenlerle siyasal davranış arasında nasıl bir ilişki bulunduğu başta siyaset bilimciler olmak üzere sosyal bilimcilerin üzerinde durdukları konulardandır. Son yıllarda Batılı ülkelerde yapılan seçim analizleri kapsamında mekansal değişkenlerin oy verme davranışı üzerinde etkisi de güncel tartışma konuları arasına girmiştir (OLIVER, 2000: 362). Mekansal değişkenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacılarca seçim araştırmalarında mahalle etkisi, yerel etki ve bölge etkisi gibi mekansal ya da coğrafi değişkenler değerlendirilmeye başlanmış, bu kapsamda modeller ortaya konmuştur. Bu modellerde, farklı kent büyüklüklerinin oy verme davranışı üzerindeki etkisi de irdelenen konular arasındadır (Johnson vd., 2002; Allister / Studlar, 1992; Cox, 1971).

Oy verme davranışı ile mekansal değişkenler arasında bağ kurarak, bu bağı farklı modellerle sınyan çalışmaların son dönemlerde artış göstermiş olmasına rağmen, oy verme davranışıyla kent büyüklüğü ya da kentsel ölçek arasında anlamlı bir ilişki kurulup kurulamayacağı çok daha önceden siyaset biliminin tartışma konuları arasına girmiştir. Bu açıdan, Amerika Birleşik Devletlerinde geniş yankı uyandıran modernleşme kuramı çerçevesinde kentleşme ile siyasal davranış arasında ilişki kuran çalışmaların mekansal değişkenlerle siyasal davranış arasındaki ilişkiye yönelik tartışmayı 20. yüzyılın ortalarından itibaren başlattığı söylenebilir. Modernleşme kuramı doğrultusunda ortaya konan tez artan refah, eğitim, kentleşme ve endüstrileşmeyle birlikte siyasal sisteme katılımın da artacağı yönündedir. Bu teze dayalı olarak kentleşmenin kendisi siyasal katılımı artırıcı bir değişken olarak ele alınmıştır. Bazı kuramcılar bununla da sınırlı kalmamışlar; kentleşmenin sol partilere dönük oy verme davranışına yol açacağını varsaymışlar, başta Lipset ve Lazarsfeld olmak üzere bazı ünlü siyaset bilimciler sola oy verme davranışının kent büyüklüğü ile ilişkili olduğu düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda sola oy vermeyi etkileyen iki önemli faktörden biri kent büyüklüğüyken, diğerinin de kentte yer alan fabrikaların ölçeği olduğu belirtilmiştir (Aktaranlar Bealey / Dyer, 1971: 84; Epstein, 1956: 145).

Daha sonraki çalışmalarda yöntemsal olarak kullanılan “yer büyüklüğü analizi”yle (the size of place analysis) kent büyüklüğünün belli bir oy verme

davranışına yol açıp açmadığı varsayımı sınanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları seçimlerde oy verme davranışını açıklamada yer büyüklüğünün yetersiz bir değişken olduğu sonucuna varırken (Masters / Wright, 1958: 1086), bazı çalışmalarda ise yer büyüklüğünün anlamlı sonuçlar verdiği belirtilmiştir. Yer büyüklüğü analizinin ortaya konduğu kabul edilen Epstein'in çalışmasında ABD'de bulunan Wisconsin'de seçim sonuçlarına göre kent büyüklüğü küçüldükçe, Demokrat oyların gücünün düştüğü bulgusuna erişilmiştir. Farklı kent büyüklüklerine göre oy verme davranışının değişip değişmediğini sınamak üzere ortaya attığı yer büyüklüğü analizinde Epstein, küçük yerleşim yerlerinin daha büyük yerleşim yerlerine göre oy verme davranışında daha tutucu olduğu varsayımına dayanmış; küçük yerlerdeki görece homojen toplumsal yapının böyle bir sonuç doğurduğunu ortaya koymuştur. Böylece daha muhafazakar ve geleneksel bir politikayı tercih eden Cumhuriyetçilerin görece küçük yerleşim yerlerinde daha başarılı olacağını ileri sürmüştür (Epstein, 1956: 143-144, 146). Benzer analizler daha sonraları başka araştırmacılar tarafından yeniden gözden geçirilerek güncellenmiş; bu çalışmalarda Epstein'in ulaştığına benzer sonuçlara varılmıştır (Adamany, 1964; Bonjean / Lineberry, 1971). Bu doğrultuda Fenton da, Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı eyaletlerinde kent büyüklüğü ile Demokrat oylar arasında korelasyon bulmuştur (Fenton, 1966: 33, 54, 132). Böylece sanayileşmiş Batı ülkelerinde kent büyüklüğü değiştikçe seçmenlerin oy verme davranışının farklılaşıp farklılaşmadığı, eğer farklılaşıyorsa oy verme davranışının sol ya da sağ hangi eğilime doğru yöneldiği kuramsal düzeyde ortaya konmaya çalışılmıştır.

3. TÜRKİYE'DE SİYASAL DAVRANIŞIN MEKANLA BAĞLANTISI

Türkiye'de, Batılı ülkelerdeki kadar çok sayıda olmasa da, genel seçimlere ilişkin ampirik çalışmalar yapılmıştır. Özellikle çok partili rejime geçilmesinden günümüze dek ulusal düzeyde seçimler akademik dünyanın ilgisini çekmiştir. Bu doğrultuda Batıda modernleşme kuramı çerçevesinde ortaya atılan tezler, Türkiye örneği üzerinden sınanmış; çoğu zaman söz konusu tezlerin neden Türkiye'de geçerlilik taşımadığına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Seçim çalışmaları içinde genel seçimlerin mekansal boyutunu ele alan ampirik çalışmalar da yer almıştır. Bunlar içinde, Özbudun, 1965 ve 1969 genel seçimlerini de göz önünde bulundurarak 1973 ulusal seçimlerinde oy verme davranışı ve siyasal katılımı analiz etmiştir. Analizde siyasal katılım ve siyasal kurumlaşma bağımlı değişken, sosyo-ekonomik modernleşme ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda kentsel ve kırsal farklılaşma ve bu farklılaşmanın siyasal davranış üzerine etkisi istatistiksel

açından değerlendirilmiş; Türkiye’de kırsal alanlarda siyasal katılımın kentsel alanlardan daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir. Bu bulgu, modernleşme kuramı ve Batılı ülkelerdeki çalışmalarda erişilen sonuçlardan farklılık göstermiştir. Türkiye’de kırsal alanda kentsel yerlere göre daha yüksek katılım oranlarının saptanmasının en önemli nedeni olarak kırsal alanda güçlü aşiret ve feodal ilişkilerin varlığı gösterilmiştir (Özbudun, 1976: 123, 161-62; Özbudun / Tachau, 1975: 470-71).

Genel seçim sonuçlarına dayalı olarak seçmenin büyük kentlerde oy verme eğilimleri başka çalışmalarda da ele alınmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre, merkez sağın 1960’lı yıllarda büyük kentlerde egemen olduğu, ancak bu egemenliğin özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir’de 1970’li yıllarla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi’nin yükselişi ile merkez solun eline geçtiği belirtilmiştir. Bu siyasal olgu karşısında üç büyük kentte oy verme davranışının kent merkezi ile gecekondular alanları arasında farklılaştırılmasına gidilerek, mekansal bir analiz ortaya konmuştur. Buna göre, gecekondular alanlarında düşük gelirli seçmenler arasında siyasal eğilim olarak solun hızla yükselişe geçtiği bulgusuna erişilmiştir (Danielson / Keleş, 1985: 106-108; Özbudun, 1980: 123-24).

1960 ve 1970’li yılların siyasal seçim coğrafyasının aksine 1990’lı yıllar ise merkez sağın erimesine paralel biçimde merkez dışı sağ partilerin yükselişe geçtiği dönem olarak resmedilmiştir. Bu dönemde Türk sağının içine düştüğü kimlik krizinin, ideolojik olarak daha önceki dönemlerde merkez dışı görülen radikal partilerin önünü açtığı belirtilmiştir (Açıkkel, 2003: 186). Böylece milliyetçi ve İslamcı vurguları öne çıkan partilerin merkeze doğru yönelmeleri söz konusu olmuştur. 1990’lardaki siyasal seçim coğrafyasındaki köklü değişim mekansal değişkenlere dayalı yeni çalışmaların da yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar arasında Çarkoğlu genel seçimlerin coğrafyası üzerine odaklanırken; West, Türk siyasetinde bölgesel etmenler üzerinde durmuştur (West, 2005; Çarkoğlu, 2000). Hazama ise, genel seçim yazınında ortaya konan sosyal yarılımların oy verme davranışını daha istikrarlı hale getirerek siyasal eğilimler arasında geçişlilikleri ve hareketliliği azaltacağı varsayımını Türkiye örneği üzerinden sınamıştır. Böylece il düzeyinde sosyal yarılımların oy verme davranışı üzerindeki etkisini ortaya koyarak Türk seçmeninde partizanlık etkisinin azalıp azalmadığını zaman süreci içinde analiz etmiştir (Hazama, 2003).

Bu bölümde ele alınan çalışmalar genel seçim sonuçlarını göz önünde tutarak Batılı ülkelerde tartışılan bazı hipotezleri Türkiye örneği üzerinden sınamışlardır. Bu açıdan il düzeyi veya büyük kentlerde oy verme davranışını da analiz etmişlerdir. Ancak bu çalışmalar yerel seçimler üzerinde ya hiç durmamışlar, ya da yerel seçim sonuçlarını ikincil düzeyde ele almışlardır. Bu

nedenle Türkiye’de yerel seçim çalışmalarını ayrı bir başlık altında inceleme gereksinimi bulunmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE YEREL SEÇİM ÇALIŞMALARI VE MEKANSAL ANALİZ

Türkiye’de genel seçimlerin aksine yerel seçimlerin sonuçlarını mekansal boyutlarıyla ele alan bilimsel çalışmaların yok denecek kadar az olduğu dikkat çekmektedir. Sosyal bilimcilerin genel seçimlere gösterdikleri ilgi doğrultusunda gerçekleştirdikleri bilimsel çalışmaların benzerleri yerel seçimlere dönük olarak yapılmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında yerel seçimlerin her dönemde ulusal seçimlerin gölgesinde kaldığı savının, hatta daha da ileriye gidilirse genel seçimlerden bağımsız olarak yerel yönetim seçimlerinin kendi başına değerlendirilmesinin olanaklı olmadığı varsayımının da önemli rolü olduğu düşünülebilir. Ülkemizde yerel seçimler son iki-üç seçime dek neredeyse tamamen dönemin gazete köşelerinin ilgi konusu olmaktan öteye gidememiş; yerel seçim ve temsil konusunda yapılan çalışmalar ise sayıca kısıtlı olduğu gibi çoğu zaman belli bir anın saptanmasıyla sınırlı kalmıştır. Bu nedenle yapılmış bulunan çalışmalar zaman içinde karşılaştırma yapmaya da olanak tanımamışlardır. Bu kapsamda, doğrudan yerel seçimlere ilişkin varolan sınırlı sayıdaki araştırma yalnızca siyasal parti adları ile oy sayıları ve yüzdelerini içermiştir.

Türkiye’de yerel seçimleri çeşitli boyutlarıyla ele alan az sayıdaki önemli bilimsel çalışmadan biri, yerel seçim sonuçlarının kitap bölümü içerisinde incelendiği Türkcan editörlüğünde yapılan yerel yönetimlere yönelik çalışmadır. Bu çalışmada yerel seçim sonuçları kent ölçeğinin yanı sıra belediye bütçelerinin büyüklüğü gibi farklı karşılaştırma ölçütleriyle ele alınıp irdelenmiştir. Bu kitap kapsamında yerel seçimlerin kendi başına ayrı bir inceleme konusu olarak kabul edilmesi ve kent büyüklüklerine göre bir değerlendirmeye tutulması oldukça önemlidir (Türkcan, 1981). Türkiye’de doğrudan yerel seçimler üzerine bütünsel olarak odaklanmış ilk bilimsel çalışma olarak nitelendirilebilecek Çitçi editörlüğünde gerçekleştirilen yerel seçim çalışmasında 1963-1999 arası sekiz yerel seçim çeşitli boyutlarıyla kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmada yalnızca oy dağılımı ve oranlarına ilişkin bilgi ve yorumlar ile sınırlı kalınmayıp, bunun yanı sıra yerel ve genel seçimlerin ilişkisi bağlamında değerlendirme arayışı da söz konusu olmuştur. Böylelikle yerel seçim öncesi siyasal ortam, seçimlerin yasal çerçevesi, siyasal partiler, seçim kampanyaları, seçimin kendisi ve seçim sonrası gelişmeleriyle genel bir yerel seçim panoramasına ulaşmak hedeflenmiştir (Çitçi, 2001: 2).

Ayrıca bu kitapta, kitabın hazırlanmasına temel olan araştırma raporlarında¹ ve daha önce yapılmış bazı çalışmalarda yerel seçimlerle genel seçimler arasındaki ilişkinin niteliğinin de inceleme konusu yapıldığı görülmektedir. Buna göre, yerel yönetim kuramlarında “yerel yönetimlerin demokrasinin okulu olduğu” tezi çerçevesinde yerel seçimlerde kişilerin önemli olduğu şeklinde genel kabul sorgulanmakta, ulusal siyaset ile yerel siyasetin ayrı dinamikleri olduğu varsayımı eleştirilmektedir. Söz konusu çalışmalarda yerel seçimlerin ne kadar “yerel” olduğu, yerel seçimlerin kendi başına genel seçimlerden bağımsız olarak ele alınıp alınmayacağına ilişkin sorgulamalar yapılmıştır. Bu kapsamda “ulusal siyaset-yerel siyaset ayrımının büyük ölçüde anlamını yitirdiği” ve “yerel siyasetin özerkliğinin çok sınırlı olduğu” görüşü doğrultusunda “yerel seçimlerde oy verme davranışını büyük ölçüde ulusal siyasal sorunların belirlediği” sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla yerel seçimlerin genel seçimlerden bağımsız kendi özgül dinamikleri olan seçimler olmadığı ortaya konmaktadır. Ayrıca “siyasal parti gerçeğinin ulusal siyaset ile yerel siyaset arasındaki bütünlüğü sağlayan en önemli unsur olduğu” ileri sürülmektedir (Çitçi, 1989: 13-14; Akbulut, 2001: 37-40; Akbulut, 2004: 43-44).

Söz konusu incelemeler doğrultusunda Batı’da tartışılmakta olan ikincil düzey (second-order) kuramının Türkiye örneğinde sınanmasına yönelik önemli verilerin ortaya konduğu söylenebilir. İkincil düzey (second-order) kuramı çerçevesinde ortaya atılan hipotezlerden birine göre, ulusal düzeyde sorunlara yönelik tavırların sonucunu belirlediği genel seçimler birincil öneme sahipken, genel seçimler dışında ulus-altı düzeyde yerel seçimler ve ulus-üstü düzeyde Avrupa Parlamentosu seçimleri ikincil düzeydedir. Bu nedenle yerel ya da ulus-üstü etmenlerden çok, ulusal sorunlar söz konusu ulus-altı ve ulus-üstü seçimleri etkilemektedir. Bu kuram doğrultusunda ele alınan çalışmalarda yerel seçimlerin ne dereceye kadar “yerel” olduğu, ne dereceye kadar genel seçimlerin gölgesinde kaldığı sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda yerel seçimleri genel seçimler için bir prova, kamuoyu yoklaması ya da yerel seçmenlerin genel yönetimden memnun olup olmadığını sınımaya dönük bir araç olarak değerlendiren yaklaşımlara karşı, yerel seçimleri genel seçimlerden bağımsız kendi özgül dinamikleri olan seçimler olarak değerlendiren yaklaşımlar yer almaktadır (Freire, 2004: 56; Jerome / Lewis-Beck, 1999).

Yerel seçimlerin doğasını incelemek kuşkusuz yerel seçim üzerine çalışmak isteyenler için önemli bir konudur. Konunun daha geniş boyutta incelenmesi yerel seçimlere ilişkin yapılacak çalışmalardan elde edilecek sonuçların ne dereceye kadar geçerli olduğuna yönelik bakış açısını da

1 Araştırma raporlarına www.yerelnet.org.tr adresinden ulaşılabilir.

şekillendirecektir. Ancak konunun akademik dünyada halen tartışılmakta olduğu ve henüz tam bir sonuca ulaşamadığı da söylenmelidir. Yerel seçimleri kendi başına bir araştırma nesnesi olarak kabul edenler olduğu gibi, yerel seçimlerin kendi başına özgül dinamikleri olan bir seçim türü olduğunu kabul etmeyenler de bulunmaktadır. Bu tartışmanın kısa bir zamanda sonuçlanacağına yönelik henüz bir işaret de yoktur. Ancak, Batı’da yerel yönetimlere yönelik çalışmaların daha fazla ilgi çekmeye başladığı göz önünde tutulduğunda, yerel yönetim çalışmalarına yönelik kuramsal tartışmalar da canlanabilir görünmektedir. Elinizdeki çalışmada ise, yerel seçimlerin kendi başına bir araştırma nesnesi sunduğu varsayımı ışığında yerel seçimlere yönelik toplu sonuçlardan yararlanarak, yerel seçimlerde sağ/sol eğilimin ya da bağımsızların seçimi kazanmalarında mekansal ölçeğin büyümesi ya da küçülmesine dayalı olarak düzenliliklerin bulunup bulunmadığının analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, mekansal ölçeğe göre partizanlık etkisinin değişip değişmediği de görülmeye çalışılmaktadır. Ayrıca yazında tartışma konusu olan ulusal siyaset-yerel siyaset ilişkisi kapsamında da, siyasal partilerin yerel siyasete etkisi de zaman süreci içinde sınanacaktır. Böylece yerel yönetimlerin demokrasinin okulu olduğu tezi doğrultusunda ortaya konulan yerel seçimlerde kişi etkisinin zaman süreci içinde azalıp azalmadığı görülmeye çalışılacaktır. Çalışma kapsamında genel seçim-yerel seçim ilişkisini doğrudan görme olanağı bulunmasa da, ulusal siyasetle yerel siyasetin bütünlüğü varsayımı etrafında dolaylı olarak yerel yönetimlere yönelik ortaya konan kişi etkisi ve yerel yönetimlerin halka en yakın yönetim birimleri olduğu tezinin sınanması yapılabilecektir.

Makalede ortaya konulacak analiz yöntemiyle seçim çalışmalarında genellikle ortaya konduğu üzere “sağ siyasal partiler 1999 yerel seçimlerinde başarılı oldu” şeklinde bir saptama ya da sonuca varmak yerine, inceleme sonucunda eğer düzenlilikler saptanabilirse “sol partiler büyük kentlerde, sağ partilere karşı küçük kentlerde olduğundan daha başarılı olmaktadır” benzeri genellemelere varılmaya çalışılacaktır. Böylece, sağ ya da sol siyasal eğilimlerin ve bağımsızların yerel seçimlerde kentsel ölçeğe dayalı ilişkisini karşılaştırmalı olarak ortaya koymak olanaklı hale gelebilecektir. Söz konusu genelleme arayışı doğrultusunda 1963 ile 1999 yılları arasında ülke düzeyinde gerçekleştirilen sekiz yerel seçimin toplu sonuçları kullanılarak siyasal partilerin sağ ya da sol eğilim olarak sınıflandırılması gerektiğinden, çalışmanın bundan sonraki bölümünde 1960 sonrası yerel seçimlerinde siyasal partilerin konumları incelenecektir.

5. TÜRKİYE'DE 1963 YILINDAN GÜNÜMÜZE YEREL SEÇİMLER VE SİYASAL EĞİLİMLER

Türkiye'de 1960 sonrası yapılan yerel seçimler kabaca iki ana dönemde ele alınabilir. Buna göre, ilk dönem 1963/1968/1973/1977 yıllarında gerçekleştirilen dört yerel seçimi kapsamaktadır. Bu dönemin belirgin özelliği yerel seçimlere çok sayıda siyasal parti katılmasına rağmen², yerel seçim mücadelesinin temelde Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi arasında geçmiş olmasıdır. Yerel seçimlere ilişkin ikinci dönem, 1980 sonrasında günümüze değin gerçekleştirilen 1984/1989/1994/1999/2004 seçimlerini kapsamaktadır.³ 1980 sonrası gerçekleştirilen yerel seçimler önceki dönemden bazı yönlerden farklılaşmıştır. Bu dönemde farklılaşmanın hem yasal çerçevede hem de siyasal partiler yelpazesinde olduğu görülmektedir. 1982 yılında kabul edilen yeni anayasaya koşut olarak yeni seçim yasası, siyasal parti ve kadrolar ortaya çıkmıştır (Çitçi, 2001: 123).

Türkiye'de yerel seçimlere ilişkin önemli dönüm noktalarından birini 1963 yerel seçimleri oluşturmuştur. Bu dönemde 1961 Anayasasının ve yeni bir seçim yasasının çizdiği temel çerçevede yerel seçimler yapılmıştır. Yeni seçim mevzuatı kapsamında belediye meclisi ve il genel meclisi seçimlerinde çoğunluk usulünden nispi temsil usulüne geçilmiş, belediye başkanları tek dereceli olarak seçilmeye başlanmıştır. Buna göre, Anayasanın 116. maddesi yerel yönetimlerin “genel karar” organlarının halk tarafından seçilmesini kuralla bağlamışsa da, ilgili yasalarda yapılan düzenlemelerle yürütme organının, bir başka deyişle belediye başkanlarının doğrudan seçmenler tarafından seçilmesi sağlanmıştır. Böylece Türk siyasal hayatında belediye başkanlığı seçimi ilk kez tek dereceli olarak gerçekleştirilmiş; belediye meclisinin kendi içinden belediye başkanını seçmesi usulü terk edilerek, belediye yönetimlerinde güçlü başkanlık dönemine geçilmiştir.

1960 askeri darbesi sonrası gerçekleştirilen 1963 yerel seçimlerine genel olarak bakıldığında, kapatılan Demokrat Parti yerine, bu partinin oylarının mirasçısı olarak Adalet Partisi'nin kurulduğu, siyasal yapının parçalı bir görünüme dönüştüğü ve merkezi yönetim düzeyinde koalisyon hükümetlerinin kurulmuş olduğu görülmektedir. 1963 yılı yerel seçimlerinde toplam belediye sayısı 1.045'tir. Hükümet sorununun yaşandığı böyle bir siyasal ortamda, yerel

2 1963 yerel seçimlerine 6, 1968 ve 1973 yerel seçimlerine 8 ve 1977 yerel seçimlerine 10 siyasal parti katılmıştır.

3 2004 yerel seçiminin sonuçları ayrı bir makale konusu olarak yazar tarafından hazırlanmakta olduğundan bu çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır.

seçimlere altı siyasal parti katılmıştır. Bu partiler Adalet Partisi (AP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Millet Partisi (MP) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP)'dir. Yerel seçimlere katılan altı partiden sadece CHP ve CKMP 1960 öncesi kurulan partiler olmakla birlikte diğer dört siyasal parti 1960 sonrasında kurulmuştur. Seçime katılan siyasal partilerden CHP merkez, AP merkez sağ, YTP merkez sağ, CKMP ve MP aşırı sağ, TİP sol düşünceyi temsil eden partilerdir. CHP'yi merkez sol olarak değerlendirdiğimizde sol düşünceyi TİP de dahil olmak üzere iki, sağ düşünceyi ise AP, YTP, CKMP ve MP olmak üzere dört parti temsil etmektedir (akbulut, 2000a).

1968 yerel seçimlerinde toplam belediye sayısı 1252 olmuş, yerel seçimlere sekiz siyasal parti katılmıştır. 1963 yılında yerel seçimlere katılan siyasal partilere ek olarak Birlik Partisi (BP) ve Güven Partisi (GP) ilk kez 1968 seçimlerine katılmışlardır. Bu iki yeni partiden BP merkez sol, GP aşırı sağ eğilimli merkez sağ parti olarak siyasal parti yelpazesinde konumlandırılabilir. 1963 yerel seçimlerine göre 1968 yerel seçimlerinde solda yer alan ya da kendini sol olarak ifade eden partilerin sayısı artmıştır. 1963 yerel seçimlerinde tek sol parti TİP olmasına karşın, 1968 seçimlerinde CHP "ortanın solu"nda yer aldığını doğrudan açıklamış, BP yöneticileri de sol bir parti olduklarını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla seçime katılan sekiz partiden üçü sol görüşü, beşi ise sağ görüşü temsil etmiştir (Çitçi, 2001). CHP ile TİP ve BP ile GP benzer tabanlara sahip partilerdir. BP'nin CHP'ye giden kimi Alevi oyları, GP'nin ise CHP'nin sağa yakın oylarını almış olduğu, CHP'den umudunu kesen kimi aydınların da TİP'e yöneldiği belirtilebilir. AP, YTP, CKMP ve MP'nin de sağ siyasal eğilim için benzer tabanları olmuştur. AP ve YTP merkeze yakın sağ seçmene dönük partilerdir. CKMP ve MP'nin ise, daha çok aşırı sağa yönelimli seçmene dönük partiler oldukları söylenebilir (Akbulut, 2000b).

1973 yılına gelindiğinde toplam belediye sayısı 1640'a ulaşmıştır. 1973 yerel yönetim seçimleri, 12 Mart müdahalesi sonrası yapılan ilk yerel seçimlerdir. 14 Ekim'de yapılan milletvekili genel seçimlerinden 55 gün sonra 9 Aralık günü yapılmış, seçime sekiz siyasal parti katılmıştır. Bunlar Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokratik Parti (DP), Millet Partisi (MP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Milli Selamet Partisi (MSP) ve Türkiye Birlik Partisi (TBP)'dir. 1973 yerel yönetim seçimleri dönemin koşullarının etkisi altında gerçekleşmiş; 1960 sonrası iyice hızlanan kentleşme hareketleri, ülkenin aynı dönem içindeki kapitalistleşme ve sanayileşme süreciyle keşişmesi sonucu toplumsal ve siyasal talepler farklılaşmaya ve değişmeye başlamıştır. 1963 ve 1968 seçimleri sağ partilerin yerel yönetimler düzeyinde başarılı olduğu seçimler olarak dikkat çekmiştir. Ancak bu tablo, 1973 yılından itibaren değişmiş; merkez sol, başta

büyük kentler olmak üzere, ülke genelinde başarılı olmuştur. CHP seçimlerde büyük bir üstünlük kazanırken, 1968 yerel seçimlerine göre AP'nin oyları gerilemiştir. 1973 yerel seçimleri ile başlayan dönem ise Türk belediyeçilik tarihine damgasını vuran “yeni bir belediyeçilik anlayışının doğduğu” yıllar olmuştur. Bu yapısal değişiklikler siyasal iktidarın niteliğini ve kaynaklarını da değiştirmeye zorlamıştır. 1977 yılında, 1973'te 1623 olan belediye sayısı 1710 rakamına ulaşmıştır. 1977 yerel yönetim seçimlerine on siyasal parti katılmıştır. Bunlar AP, CHP, CGP, DP, MSP, MHP, SDP, TBP, TİP, TSİP'dir. 1977 yerel seçimlerinde de yine iki büyük partinin AP ve CHP'nin egemenliği sürmüştür (Yayman, 2000a; 2000b).

1984 yerel seçimlerinde toplam belediye sayısı 1700 iken yerel seçimlere altı siyasal parti katılmıştır. Bu partiler Anavatan Partisi (ANAP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Doğru Yol Partisi (DYP), Halkçı Parti (HP), Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ve Refah Partisi (RP)'dir. Seçim sonuçları ANAP'ın üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. 1989 yerel seçimlerinde toplam belediye sayısı 1984'e ulaşmış; yerel seçimlere katılan siyasal parti sayısı yedi olurken, siyasal yelpazede değişimler yaşanmıştır. ANAP, DYP ve RP varlığını sürdürmesine rağmen MDP tarihe karışmış, SODEP ve HP, Sosyal Demokrat Halkçı Parti adı altında birleşmiştir. Bunun dışında üç yeni parti Demokratik Sol Parti, İslahatçı Demokrasi Partisi ve Milliyetçi Çalışma Partisi siyasal yelpazeye katılmışlardır (Şener, 2000a; 2000b).

1994 yerel seçimlerinde toplam belediye sayısı 2710 iken, siyasal yelpazede yer alan siyasal partilerin sayısı on üçe yükselmiştir. Bu on üç partinin altısı Büyük Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, İşçi Partisi, Sosyalist Birlik Partisi, Yeniden Doğuş Partisi yeni örgütlenmeler olarak ortaya çıkmışlardır. MÇP, Milliyetçi Hareket Partisi, IDP de Millet Partisi adını almıştır. Diğer yedi parti 1989 seçimlerine katılan partiler olmuşlardır. 1999 yerel seçimlerinde toplam belediye sayısı 3215'e ulaşırken, parti sayısı da yirmi bire çıkmıştır. Barış Partisi, Değişen Türkiye Partisi, Demokrasi ve Barış Partisi, Demokrat Türkiye Partisi, Demokratik Halk Partisi, Emeğin Partisi, Fazilet Partisi, Halkın Demokrasi Partisi, Liberal Demokrat Parti, Özgürlük ve Dayanışma Partisi ve Sosyalist İktidar Partisi siyasal sahneye çıkan partiler olmuşlardır. 1999 yerel seçimlerine, kapatılan Refah Partisi, CHP ile birleşen SHP ve SBP katılmamışlardır (Bayramoğlu, 2000a; 2000b).

6. TÜRKİYE'DE YEREL SEÇİMLERİN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDE YÖNTEM SORUNU

Türk siyasal yaşamının önemli bir boyutunu oluşturan yerel seçimlerin siyaset bilimine katkıda bulunabilecek pek çok veriyi barındırdığı söylenebilir. Bu durum göz önünde tutularak elinizdeki çalışmada, Türkiye'de 1963-1999 yılları arasında yapılmış 8 yerel seçimin toplu sonuçları kapsamında mekansal ölçek farklılaşmasının siyasal davranış üzerinde etkisi olup olmadığına ilişkin bir analiz ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak daha önceki çalışmalarda yapıldığı üzere genel seçim sonuçlarının değerlendirilmesinden farklı olarak, yerel seçim sonuçlarını kendi içinde ve bir önceki seçimle karşılaştırma ya da bir genel değerlendirme yapma bakımından eldeki sayısal verilerin hangilerinin ele alınması gerektiği konusu önem taşımaktadır. Birden fazla yerel seçim sonucunu birbiriyle karşılaştırmak için akla gelen ilk yol, tüm seçmenlerin oy kullanma hakkına sahip olması nedeniyle, il genel meclisi seçimleri sonuçlarına başvurmaktır. Seçim yazını incelendiğinde yerel seçim sonuçları değerlendirilirken genelde bu yöntemin benimsendiği görülmektedir. Ne var ki bu yöntem ölçek farklılaşması açısından karşılaştırma yapmaya olanak vermemektedir. Ayrıca, il genel meclislerinin yerel iktidar ilişkileri bakımından çok önemli olmadığı, yerel kaynakların kullanımı ve rant paylaşımı bakımından asıl önemli olanın belediye başkanlıkları olduğu da genel kabul gören bir yaklaşımdır.

Belediye başkanlıkları bakımından iki seçim arasında karşılaştırma yaparken, sayılardan çok oranlara bakmak gerektiği de göz önünde tutulmalıdır. Çok sayıda belediyeyi kazanan bir siyasal partinin oransal olarak daha başarılı olduğunu kesin olarak söylemek olanaklı değildir. Bir siyasal parti nicel olarak daha az belediye başkanlığı kazanmış olsa bile, nüfusu yüksek belediye başkanlıklarını kazanmış olması durumunda siyasal açıdan daha başarılı sayılabilir. Örneğin, 1999 yerel seçimlerinde Doğru Yol Partisi %12.8 oyla belediyelerin %23.3'ünü kazanmıştır. Buna karşılık Demokratik Sol Parti oyların yüzde 15'i ile belediyelerin yalnızca %5.8'inde başarılı olmuştur. DSP'nin İzmir gibi büyük kentlerde, çok nüfusa sahip ilçe belediyelerini kazandığı bilinmektedir. Bu nedenle, yerel yönetim sonuçları açısından en anlamlı karşılaştırma her partinin kazandığı belediye sınırları içinde yaşayan nüfus toplamları arasında yapılacak bir karşılaştırma olacaktır. Her ne kadar belediye başkanlığı seçimlerinde kişisel faktörlerin önemli rol oynadığı doğru ise de, bu sonuçların seçime giren partilerin sosyolojik tabanı/seçmen profili konusunda bazı ipuçları elde etmeye imkan vereceği de söylenebilir. Nüfusa, seçmen sayısına, seçmen/nüfus oranına bakılarak yapılabilecek küçük, orta ve büyük kent ayrımı, siyasal partilerin bu ayrım içinde farklı başarı düzlemlerinde ele alınmasına olanak verebilecektir (Bayramoğlu, 2000b).

7. VERİ VE ANALİZ

Bir önceki bölümde ortaya konulan yerel seçimlere yönelik yöntem sorununa ilişkin görüşler çerçevesinde makalede sınanmış olan temel argüman yerel seçimlerde nüfus ölçütüne dayalı olarak mekansal ölçek değiştiğinde, bir başka deyişle kırsal-kent farklılaşması arttıkça, kentsel oy verme davranışının yönünde de farklılaşmanın ortaya çıkıp çıkmadığıdır. Yani, yerel seçimlerde sağ ve sol eğilimli partilerin ve bağımsız adayların başarısının mekansal ölçeğin büyümesi ya da küçülmesine duyarlı olup olmadığıdır. Söz konusu sınamanın yapılabilmesi için yazının beşinci bölümünde ele alınan 1960'lı yıllardan bu yana yerel seçim tarihi çerçevesinde yerel seçimlere katılmış ve belediye başkanlığı kazanmış siyasi partilerin siyasal yelpazedeki konumları saptanarak, sağ ve sol şeklinde ayrımı yapılmıştır. Bu ayrım tablo biçiminde çalışmanın sonunda ek olarak da verilmiştir. 1960'lardan bu yana siyasal partilerin siyasal yelpazede konumlandırılmasında, 1960 ve 1970'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de sağ-sol ayrımı daha net ve belirginken, özellikle 1980'li yıllardan itibaren bu ayrımın getirdiği sorunlar üzerine tartışmaların yoğunlaşmış olduğu da göz önünde tutulmuştur. Nitekim sağ ve sol arasındaki ayrımın bulanıklaşması özellikle 1990'lı yıllarda belirginleşmiş; 1994 yerel seçim sonuçları bu açıdan oldukça çarpıcı bir örnek olmuştur. Tüm bu zorluklara rağmen, Türk siyasal hayatının 1960'lı yıllardan bugüne oldukça çalkantılı bir süreç geçirmesini ve siyasal partilerin uzun soluklu olamayışını göz önünde tutarak, rakamlara dayalı sürekliliği yakalamak ve bazı genellemelere ulaşabilmek amacıyla böyle bir ayrımın yapılması gerekli olmuştur. Böylece, mekansal düzeyde farklılaşmaların siyasal davranışlar üzerinde etkisi olup olmadığının ortaya konmasında genel eğilimlerin saptanması olanaklı hale gelebilmiştir.⁴

Çalışmada mekansal ölçek farklılaşmasının ortaya konulabilmesi için başvurulmuş temel ölçüt belediye nüfus olmuştur. Şimdiye değin kente yönelik çalışmalarda kırsal-kent farklılaşmasının değerlendirilmesinin önemli ölçütlerinden biri nüfustur. Ekonomik etkinliklerdeki değişime dayalı olarak nüfus birikimleri, kırsal ve kent arasındaki farklılaşmanın önemli ayırıcı niteliklerinden biridir. Buna göre, nüfus büyüklüklerine bağlı olarak siyasal davranışlarda ortaya çıkan farklılaşmanın aynı zamanda mekansal ölçek farklılaşması bağlamında da anlamlı olduğu varsayılmıştır. Türkiye'de uzun yıllar kırsal ve kentsel yerleşim birimleri arasındaki nüfus eşiği 2.000 olarak

4 1963-1999 arasında yapılmış yerel seçimlerde belediye başkanlığı kazanmış partiler ve bunların sağ-sol parti olarak ayrıldığı liste ekte yer almaktadır.

idari belgelerde yürürlükte kalmakla birlikte⁵, 5.000 veya 10.000 gibi ölçekler yerli ve yabancı uzmanlar tarafından önerilmiştir. Son 20 yıl içerisinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı beş yıllık kalkınma planlarında ve bu teşkilatın öteki yayınlarında genellikle nüfusu 10.000'den fazla olan yerleşmelere kent dendiği görülmektedir (Keleş, 2002: 106; Çezik, 1982: 22). Bu doğrultuda çalışmada başta DPT ve DİE olmak üzere kente yönelik istatistiksel çalışma yapan kurum ve kuruluşların kır ve kent farklılaşmasına ilişkin verdiği rakamlar ölçüt olarak alınmıştır. Belediye başkanlığı seçiminde nüfusu 10.000'den küçük yerler henüz “kırsal” yerleşime dayalı belediyeler, nüfusu 10.000 ile 50.000 arasında değişen yerlerdeki belediyeler “geçiş” belediyeleri olarak saptanmış; kentleşme dinamiği açısından nüfusu 50.000'den büyük yerleşimlerin gerçek anlamda kentler olduğu varsayılmıştır. Bu varsayımlar ışığında mekansal ölçek ve nüfus ölçütüne dayalı olarak siyasal davranışlarda farklılaşma olduğu tezi sınanmıştır.

Yerel seçim yazınında yerel birimin yürütme organının seçimiyle, yerel meclis seçimi arasında adayların kişisel özellikleri nedeniyle farklılık oluşacağı yönünde savunulan görüş bulunmaktadır. Bu görüşe göre, belediye başkanlıklarının seçiminin daha “aday merkezli” bir seçim olduğu belirtilmektedir. Bazı durumlarda belediye başkanlığı seçiminin siyasal partilerin ortaya koyduğu eğilimleri bile belirsizleştirdiği öne sürülmektedir (Freire, 2004: 61; Altan, 2005: 176). Bu durum göz önünde tutularak çalışmada belediye başkanlığı seçimlerine göre “aday merkezliliğin” ortadan kalktığı belediye meclisi seçimleri de, belediye başkanlığı seçimlerinin yanı sıra değerlendirilmiştir. Böylece veri analizi hem belediye başkanlığı toplu seçim sonuçları, hem de belediye meclis üyelikleri toplu seçim sonuçlarına göre ayrı ayrı değerlendirilerek; her iki düzeyin de bir arada görülmesi olanağı söz konusu olmuştur. Literatürde “aday merkezliliğin” en aza ineceği ileri sürülen il genel meclisi sonuçlarının çalışmada kullanılmamasının nedeni ise daha önce de vurgulandığı üzere, il genel meclisi sonuçlarının çalışmanın hipotezinin kritik noktasını oluşturan ölçek farklılaşmasına yönelik gerekli ayrıma ilişkin verileri sağlamıyor olmasındandır.

5 2005 yılında kaldırılan 1580 Sayılı 1930 tarihli Belediye Kanunu'nda belediye olma ölçütü 2.000 olarak belirlenmiştir. Yeni Belediye Kanunu ile birlikte bu rakam 5.000'e çıkarılmıştır.

8. BULGULAR

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Türkiye'de gerçekleştirilen yerel seçimlere ilişkin yayımladığı "Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları"ndan yararlanarak belediye başkanlığı toplu seçim sonuçlarının tek tabloda birleştirilmesi yapılmıştır. Buna göre, nüfus ölçütü olarak 10 binden küçük, 10 bin-50 bin arası ve 50 binden büyük belediyelerdeki başkanlık seçim sonuçları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ölçekler arası oy verme davranışındaki farklılığı görebilmek için her ölçek kendi içinde bir bütün olarak ele alınmış, nüfusa göre yüzdeler hesaplanmıştır. Daha somut olarak söylemek gerekirse, örneğin 1963 yılında nüfusu 10 binden az olan yerlerde belediye başkanlığı seçimlerinde belediye başkanlığını sağ-sol ya da bağımsız hangi eğilim kazandıysa, o eğilimin hanesine kazanılan yerin belediyeli nüfusu eklenerek bütün içerisinde yüzdesi elde edilmiştir. Bu işlem doğrultusunda 1963 yılında nüfusu 10.000'den az olan belediyelerde kazanılan belediye başkanlıklarının %51'lik nüfusa sahip bölümünde sağ partiler, %34'lük nüfusa sahip bölümünde sol partiler ve %15'lik nüfusa sahip bölümünde bağımsız adayların kazandığı ortaya çıkmıştır. Aynı işlemler diğer nüfus sütunları ve yatay düzeyde diğer seçim dönemleri için yapıldığında farklı seçim dönemleri, siyasal eğilimler ve ölçekler için karşılaştırmalı analiz yapılabileceğini düşündüğümüz Tablo 1 ortaya çıkmıştır.

Çalışmada sınanmış temel hipotez, mekansal ölçek değişmesi ile siyasal eğilimler arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığına yöneliktir. Belediye yasasına göre kent olarak kabul edilmesine rağmen, kentleşme yazınında genellikle kırsal yerleşim yerleri olarak kabul edilen nüfusu 10 binden düşük yerlerdeki belediye başkanlığı seçimlerinde sağ partilerin daha başarılı olmuş olması beklenirken, sol partiler için aksi yönde bir öngörü bulunmaktadır. Bu öngörü doğrultusunda hipotezin geçerli olup olmadığını anlamak için Tablo 1'in değerlendirilmesinin yapılması gereklidir.

TABLO 1: Nüfus Ölçütüne Göre Belediye Başkanlığı Seçim Sonuçları, Yüzde, 1963-1999⁶

%	10Binden Küçük			10Bin-50Bin			50BindenBüyük		
	Sağ	Sol	Bağımsız	Sağ	Sol	Bağımsız	Sağ	Sol	Bağımsız
1963	51,3	34,0	14,7	69,6	22,2	8,2	71,4	28,6	0,0
1968	57,6	22,9	19,5	62,5	22,6	14,9	62,5	31,3	6,2
1973	50,3	31,3	18,4	44,4	37,8	17,8	24,2	69,4	6,4
1977	49,7	37,4	12,9	41,4	52,5	6,1	20,8	74,0	5,2
1984	69,9	23,4	6,7	75,9	18,6	5,5	90,8	8,0	1,2
1989	65,8	30,0	4,2	52,8	45,5	1,7	29,9	70,1	0,0
1994	79,3	18,9	1,8	75,7	22,9	1,4	82,9	17,1	0,0
1999	81,4	16,7	1,9	74,4	24,6	1,0	65,5	34,5	0,0

Tablo 1'e göre 1963 yılında sağ partilerin nüfusu 10 binden küçük yerlerde kazandığı belediye başkanlıklarının 10 binden küçük belediyelerin toplam nüfusu içinde %51,3 iken, bu oran 10 bin-50 bin arası yerlerde %69,6'ya çıkmış, nüfusu 50 binden yüksek olan yerlerde bu oran %71,4'e ulaşmıştır. Sol eğilim açısından 1963 yılına bakıldığında 10 binden küçük yerlerde %34 olan oran, 10 bin-50 bin arasında %22'ye düşmekte, 50 binden büyük yerlerde yaklaşık %29 olmaktadır. Bağımsız adaylar için 10 binden küçük belediyelerde yaklaşık %15'lik oran, ölçek büyüdükçe düşmekte, sırasıyla %8 ve %0 olarak gerçekleşmektedir. 1963 yılı yerel seçimlerine ilişkin söz konusu sonuçlar değerlendirildiğinde, beklentinin aksine olarak, sağ eğilimin nüfus ölçeği büyüdükçe düzenli olarak sol eğilim karşısında göreceli başarısı yükselmekte; sol eğilim içinse tam bir düzenlilikten bahsedilememektedir. Bağımsız adayların, beklentiler doğrultusunda ölçek küçüldükçe başarılı olma olasılığının arttığı görülmektedir. Bu karşılaştırmalı yüzdeler 1963 yılı için yukarıda dile getirilen hipotezin siyasal eğilimler için aksinin gerçekleştiğini ortaya koymakta; sol partiler için beklenen sonucun sağ partiler için gerçekleştiği görülmektedir. Bağımsızların ise beklentiler yönünde özellikle küçük ölçeklerde başarılı iken, nüfus ölçeği arttıkça başarı şanslarının çok azaldığı ortaya çıkmaktadır.

6 Tablo yazar tarafından DİE verilerine dayalı olarak hesaplanarak seçim dönemleri itibarıyla karşılaştırabilmek amacıyla tablolaştırılmıştır.

Tabloda 1968 yılı rakamlarına bakıldığında, nüfusu 10.000'den küçük yerlerde sağ partilerin kazandığı belediye başkanlıklarına ilişkin oran %57.6 iken, bu oran nüfusu 10 bin-50 bin arasında ve 50 binden büyük olan yerlerde %62.5 olarak gerçekleşmiştir. Sol için 10 binden küçük ve 10 bin-50 bin arası belediyelerde yaklaşık %23 olan oran, 50 binden büyük yerler için %31'e çıkmıştır. Bağımsızlar içinse bu oranlar, küçük yerleşim yerlerinden büyüklere sırasıyla yaklaşık %20, %15 ve %6 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüzdeler 1968 yılı için çalışmada ortaya konulan hipotezi doğrular bir sonucu göstermektedir. Nitekim ölçek küçüldükçe sağ eğilim sol karşısında daha başarılı olmaktadır. Bağımsızların da 1963 seçimlerine benzer bir düzenlilikte ölçek küçüldükçe başarılı olma şansları artmıştır. 1963'ten farklı olarak nüfusu 50 binin üzerindeki belediyelerde de belli bir başarı göstermişlerdir. Bunun konjonktürel olarak çeşitli nedenlerinden biri 1968 yerel seçimlerinde özellikle AP'de merkez yoklaması sonucu genel merkezle bağlarını koparan il örgütlerinin belediye başkan adaylarını bağımsız adaylar olarak göstermeleri ve bu sorunları yaşayan yerlerde genelde seçimi bu adayların kazanmış olması gösterilebilir (Akbulut, 2004: 48).

Ancak bu yorum nüfusu 10 binden küçük beldelerde bağımsız adayların başarılarını artırmalarının gerekçesini ortaya koymamaktadır. 1968 yerel yönetim seçimleri genel olarak ele alındığında kazanılan belediye başkanlıkları açısından en büyük kaybı kendini "ortanın solu" olarak tanımlamış bulunan CHP'nin yaşamış olduğu görülmektedir. Buna göre, çözülme sürecine giren CHP seçmenlerinin bir bölümünün, bir başka partiye yönelmek yerine sandık başına gitmemeyi yeğlediği söylenebilir. Bu durum bağımsız adayların göreceli başarı şansını artırmış olmaktadır. Sonuç olarak, bağımsız adayların başarısındaki yükselme söz konusu seçim döneminde parti bağlılıklarında bir çözülmenin varlığına da işaret etmektedir (Çitçi, 2005: 92-124).

Çalışmada sınanan hipotezin asıl geçerlilik kazandığı dönem 1973 yerel seçimleriyle birlikte başlamaktadır. 1973 yılında sağ eğilimin ölçek büyüdükçe başarısı görece azalmıştır, oranlar ise sırasıyla yaklaşık %50, %44 ve %24 olarak gerçekleşmiştir. Sol eğilimin ise aksi yönde olarak ölçek büyüdükçe başarı şansı artmıştır. Buna göre, 10 binden küçük belediyelerde %31 olan oran, ölçek büyüdükçe %38 ve %69 olmuştur. Bağımsızların da, 1968 yılı belediye başkanlığı seçimlerine benzer olarak küçük, orta ve büyük ölçekli belediyelerde sırasıyla %18.4, %17.8 ve %6.4'lük oranı korumaları hipotezin geçerliliğini ortaya koymaktadır.

1977 yılı belediye başkanlığı seçimlerinde sağ, sol ve bağımsızlar açısından oranlarda 1973 yılına benzer özellikler gözlemlenmektedir. Sağ eğilim için küçükten büyüğe sırasıyla %50, %41 ve %21 olan yüzdeler, sol eğilim için %37, %53 ve %74 olarak gerçekleşmiştir. Bağımsızların ise yine

küçük yerleşim yerlerinden büyüklere doğru sırasıyla %13, %6 ve %5 olarak elde ettikleri oranlar sınıadığımız hipotezi doğrular niteliktedir.

1984 belediye başkanlığı seçimleri ise olağanüstü koşulların etkisi nedeniyle sol ve sağ eğilimler için ortaya konulan hipotezin yanlışlandığı bir seçimdir. Buna göre, sağ için kent ölçeği büyüdükçe oranlar sırasıyla %70, %76 ve %91 olarak gerçekleşmiştir. Sol içinse ters yönde eğilim geçerlidir, ölçek büyüdükçe yüzdeler, sırasıyla 23, 19 ve 8'dir. Hipotezin yanlışlanması ve beklentinin tersi yönde gerçekleşmesine karşın, yine de eğilimlerdeki düzenlilik dikkat çekicidir. Bu durum hipotezin yanlışlanmasına rağmen oy vermenin yönünün ölçeğe duyarlı oluşunu göstermektedir. Bağımsızlar içinse büyükten küçüğe %7, %6 ve %1 olarak gerçekleşen oranlar, önceki seçimlere göre düşmüşse de, hipotezi doğrulamaya devam etmektedir.

1989 belediye başkanlığı seçimi ise solun sağ karşısında özellikle büyük kentlerde ve orta ölçekli kentlerde 1984 seçimlerinin rövanşı niteliğinde görünmektedir. Sınanan hipotez kapsamında değerlendirilirse, sol küçük kentlerde %30, orta ölçekli kentlerde %46 ve büyük kentlerde %70'lik oranlar sergilemiştir. Sağ, bu oranların aksine, büyük kentlerde %30, orta ölçekli kentlerde %53 ve küçük kentlerde %66'lık oranlardadır. Bu oranlar, ölçek büyüdükçe solun başarısının istikrarlı bir biçimde artarken sağın azaldığını göstermektedir. Bağımsızların ölçeğe karşı gösterdikleri düzenlilikleri devam ediyor olsa da, başarılı oldukları nüfus yüzdeleri 1970'li yılların çok altına gerilemiştir. Bağımsızlar küçük kentlerde %4, orta ölçeklilerde %2'ye gerilemişler ve büyük kentlerde etkinlikleri kalmamıştır. 1989 yılındaki bu yüzdeler değerlendirildiğinde oyların yönündeki asıl kaymanın büyük kentlerde gerçekleştiği görülmektedir.

Oyların yönündeki değişme 1994 seçimlerinde de bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. 1994 seçimleri sekiz yerel seçim sonucu içinde siyasal eğilimlerin ölçeğe göre istikrar göstermediği bir seçim niteliğindedir. Bu yerel seçimlerde ölçek değişikliğine yönelik hipotez kapsamındaki beklentiler gerçekleşmediği gibi, düzenlilikler de ortadan kalkmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, 1989 yerel seçimlerinde büyük kentlerde tepki oylarının sol eğilime kaymasına rağmen, 1994 seçimlerinde bu oyların büyük ölçüde yeniden sağa kayması önemli bir rol oynamıştır. Sonuç olarak, hem sağ hem de sol eğilimler için mekansal ölçek değişikliği karşısında düzenlilik görülmemektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan son seçim dönemi genel seçimlerle aynı tarihte yapılan 1999 yerel seçimleridir. Bu seçimlerde hem sol hem de sağ açıdan mekansal ölçek değişikliğine karşı düzenlilikler yeniden ortaya çıkmıştır. Sağın mekansal ölçek büyüdükçe sol karşısında göreceli başarısı azalırken, tersi yönde solun mekansal ölçek büyüdükçe sağ karşısında göreceli

başarısında artış görülmüştür. Bağımsızların önceki seçim dönemlerine benzer şekilde ölçek değişmesine karşı düzenliliği devam ederken, siyasal partiler karşısında başarılı olduğu nüfus yüzdeleri çok küçülmüştür.

Belediye Başkanlığı seçimlerinde siyasal parti yerine adaya oy verme eğiliminin daha ön plana geçtiği sıklıkla öne sürülür. Bu nedenle, bu çalışmada yukarıda ortaya konulan görüşlerin sağlanmasının yapılabilmesi için, aday yerine siyasal eğilimlere oy verme eğiliminin daha ön planda bulunduğu belediye meclisi seçim sonuçlarına ilişkin bir tablo oluşturulmuştur. Bu tablonun en önemli özelliği bağımsız aday etkisini büyük ölçüde ortadan kaldırıyor olmasıdır. Çünkü bağımsız adayların, belediye meclisi üyeliklerinin çoğunluğunu kazanma olasılığı çok düşüktür. Bu durum ancak olağanüstü koşulların varlığında ortaya çıkabilmektedir. Nitekim, tabloya bakıldığında 1984 yılında bağımsız adayların başarısının 50 binden büyük belediyelerde %2.8’lik bir yüzde orana çıktığı görülmektedir. Önceki ve sonraki seçimlerde %1’i hiç geçmemiş olan bu oranın bu seçim döneminde yaklaşık %3’e erişmesinin temel nedenlerinden biri, bu seçimde Diyarbakır gibi bazı Güneydoğu illerinde bazı partilerin seçime katılmamasından dolayı, bağımsız adayların belediye meclisinin çoğunluk üyeliklerini kazanmış olmalarıdır.

Belediye Meclisi seçim sonuçlarına dayalı olarak hazırlanmış Tablo 2 hipotezimizin sınanması açısından olanak vermektedir. Buna göre, sağ-sol arasındaki ölçek değişikliğine dayalı farklılaşma belli bir eğilim ortaya koymaktadır.

TABLO 2: Nüfus Ölçütüne Göre Belediye Meclisi Seçimleri Sonuçları, Yüzde, 1963-1999⁷

%	10 Bin <			10Bin-50Bin			50Bin>		
	Sağ	Sol	Bağımsız	Sağ	Sol	Bğmz	Sağ	Sol	Bğmz
1963	62,6	36,1	1,3	79,4	19,2	1,4	85,4	14,6	0,0
1968	69,0	28,9	2,1	77,1	20,7	2,2	78,4	21,6	0,0
1973	62,2	34,8	3,1	51,2	45,1	3,7	12,4	86,7	0,9
1977	53,6	43,8	2,6	39,3	58,7	2,0	9,6	89,6	0,8
1984	72,2	26,3	1,5	81,2	18,0	0,8	94,4	2,8	2,8
1989	65,4	34,2	0,4	52,7	47,3	0,0	22,2	77,8	0,0
1994	80,6	19,2	0,2	77,1	22,9	0,0	83,0	17,0	0,0
1999	83,6	16,4	0,1	76,4	23,6	0,0	62,7	37,3	0,0

7 Tablo yazar tarafından DİE verilerine dayalı olarak hesaplanarak seçim dönemleri itibarıyla karşılaştırılmak amacıyla tablolaştırılmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere belediye meclisi seçimlerinde bağımsızların etkisi azalmaktadır. Bunun nedeni belediye meclisi seçimlerinde birinci gelen partinin eğiliminin yüzde hesaba katılmış olmasındandır. Buna göre, eğer bağımsız adaylar meclis aritmetiğinde birinci sıradaysa belediye meclisi seçimlerini bağımsızların kazandığı varsayılmıştır. Böylece bağımsızların tablo üzerindeki etkisi en aza indirilmiş; sağ ya da sol eğilimlerin ölçek farklılaşmasına göre gösterdiği eğilimler daha belirgin bir şekilde ortaya konulabilmiştir. Bağımsızların etkisi ortadan kaldırılarak tablo ele alındığında belediye meclisi üyeliklerinin siyasal eğilimler arasında dağılımının ölçek farklılaşmasına duyarlı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. 1968 ve 1994 yerel seçimleri bu durumun istisnalarını oluşturmaktadır. Özellikle 1994 yerel seçimlerinde sağ ya da sol arasında belediye meclis üyeliklerinin dağılımında herhangi bir düzenlilik saptanamamaktadır.

9. SONUÇ YERİNE

Bu makale birkaç yüz kişiyle yapılan anket çalışması sonuçlarının değerlendirilmesi yerine, karşılaştırmalı düzeyde sekiz yerel yönetim seçiminin toplu sonuçlarına dayalı olarak hazırlanmıştır. Bu tercihin avantajları olduğu gibi, dezavantajları da bulunmaktadır. Sınırlı örnekleme dayalı anket çalışmalarının en önemli avantajlarından biri seçimlere yönelik kişisel bakış açılarını yorumlayabilme şansı vermesi, sorun odaklılık ve etnik farklılık, cinsiyet, sınıf ve benzeri farklı düzeylerde etki analizlerinin yapılabilmesini sağlamasıdır. Ancak Türkiye’de anket ve eğilim belirleme çalışmaları Batılı ülkelerde olduğu gibi seçim öncesi ve sonrası sistematik olarak yapılmamaktadır. Bu nedenle Türkiye’de yerel seçim sonuçlarını anket çalışmasına dayalı olarak karşılaştırmalı düzeyde ele alma olanağı yoktur. Buna karşın, daha önceleri yapılmış bilimsel çalışmalarda pek başvurulmamış olsa da, yerel seçimlerin toplu sonuçlarına dayalı olarak çeşitli yönlerden karşılaştırmalı düzeyde analiz yapabilmeye olanağı bulunmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı yerel yönetim seçimleri sonuçlarını betimleyici olarak hangi partinin ne kadar oy aldığı ya da hangi il ya da beldelerde başarı sağladığını ortaya koymak olarak belirlenmemiş, bunun yerine belli bir soru etrafında araştırma yapılmıştır. Çalışmanın temel sorusu, Türkiye’de yerel seçimlerde kent büyüklüğünün oy verme üzerinde etkisinin olup olmadığıdır. Bu temel soru etrafında diğer ek sorular da araştırılmıştır. Bunlar arasında en önemlisi partizanlık etkisinin mekansal ölçekle ilişkisinin bulunup bulunmadığıdır. Söz konusu hipotezler, belediye başkanlığı ve meclis seçim sonuçlarına ilişkin DİE’nin toplu verileri kullanılarak zaman serisine dayalı hazırlanmış tablolar aracılığıyla sınanmıştır. Buna göre, sağ-sol

eğilimlerin ve bağımsızların küçük kentlerle büyük kentler arasında elde ettikleri başarıda düzenlilikler görülmekte, ancak düzenliliğin yönü seçim dönemlerine göre değişiklikler göstermektedir. Aynı zamanda bu değişiklikler ülkenin içinde bulunduğu genel siyasal konjonktürden de etkilenmekte; önemli siyasi kırılmalık yaratan toplumsal olaylara kent ölçeği büyüdükçe büyüyen tepkiler ortaya çıkmaktadır. Özellikle askeri darbe ve müdahalelerin ardından gerçekleştirilen yerel seçimlerde bu durum daha da belirginleşmektedir. Askeri darbeler ve müdahalelerden sonra, büyük kentlerde tepki oylarının küçük kentlere göre daha üst düzeye çıktığı ve bu açıdan büyük kentlerin muhalefetin ya da tepkinin daha kolay yaşama geçtiği mekanlar olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında erişilen bir başka sonuç, belediye başkanlığına ilişkin yerel seçimlerde bağımsız adayların durumuna ilişkindir. Bağımsız adaylar küçük belediyelerdeki seçim yarışında daha başarılı olurlarken, belediyenin ölçeği büyüdükçe başarılarının düştüğü ortaya çıkmıştır. Yerel seçimlerde genel seçimlere oranla kişilerin daha ön planda bulunduğu savı çerçevesinde Türkiye’de yerel seçimlerde bağımsızların konumlarına bakarak sorgulama yapılabilir. Bu doğrultuda, 1963 ile 1977 arasında gerçekleştirilen dört yerel seçim bağımsız adayların adeta üçüncü bir parti olduğu dönemi temsil etmektedir. Ancak bunun konjonktürel olarak çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1968 yerel seçimlerinde özellikle AP’de merkez yoklaması sonucu genel merkezle bağlarını koparan il örgütlerinin belediye başkan adaylarını bağımsız adaylar olarak göstermeleri, bu sorunları yaşayan yerlerde genelde seçimi bu adayların kazanmış olmasıdır. Belde belediyelerinde yörenin önde gelen eşrafının seçimlere girip başarı kazanması da, böyle bir sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, parti bağımlılıklarındaki çözülme bağımsız adayların belediye başkanlıklarını kazanmadaki başarılarını yükseltmekte belli bir rol oynamıştır. Bu süreçte CHP’nin 1968 yılındaki nüfusu 10 binden küçük olan beldelerdeki oylarındaki çözülme de dikkat çekicidir. Orta’nın solu söylemi nüfusu 10.000’den küçük beldelerde CHP’nin başarısını belli düzeyde olumsuz etkilemiş görünmektedir. Bu konudaki bir başka saptama, zaman serisine göre bakıldığında yerel seçimlerde bağımsız adayların oynadığı rolün 1960’lardan günümüze giderek azalması, hatta ortadan kalkma eğilimine girmiş olmasıdır. Ayrıca zaman süreci içinde yerel seçimlerde partileşmenin ön plana çıkmış olduğu çok açık bir şekilde saptanabilmektedir. Belediye başkanlığının kentsel siyasette ve rant dağıtımında öneminin giderek artıyor olması ve yerel seçimlerde artık başarı kazanmak için daha çok profesyonelliğin ve para gücünün ön plana geçmesi partileşmenin artık bağımsız adayların önünü kapatmasına neden olmuş görünmektedir. Bu durum yerel seçimlerde aday merkezliliğin öneminin de giderek azaldığını ortaya koymaktadır. Parti etkisinin ön plana geçmeye

başlamasıyla birlikte, parti programları çerçevesinde ulusal sorunların yerel sorunların önüne daha çok geçtiği bir süreç de yaşanmaktadır.

Son söz olarak, çalışma göstermiştir ki, Türkiye’de yerel seçimler üzerinde mekansal büyüklüklerdeki değişmelerin etkisi bulunmaktadır. Hatta bu etkinin kent büyümesi ya da küçülmesine dayalı belli bir düzenlilik gösterdiği söylenebilir. Bunun da ötesinde, büyük kentlerle daha küçük kentler arasında oy verme davranışında belli siyasal eğilimleri tercihte ve bir siyasal eğilimden diğerine kaymada da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Daha küçük kentler “oyun yönü” bakımından büyük kentlere göre daha “tutucu” özellikler göstermektedir. Büyük kentlerde ise “oyun yönü”nde konjoktüre göre önemli kaymalar görülmüştür. Ancak sağ ya da sol eğilimlerde mekansal ölçeğin büyümesi ya da küçülmesine dayalı olarak düzenlilikler saptanmasına rağmen, ölçek değıştikçe hangi eğilimin başarılı olacağını büyük ölçüde belirleyen seçim döneminin konjoktürü olmuştur. Bu açıdan ele alındığında, büyük kentlerin “oy yönü”nü belirlemede “sorun odaklılığın” küçük kentlere göre daha ön planda olduğu ileri sürülebilir. Yine büyük kentlerde “iletişim etkisi” ve benzeri etkilere bağlı olarak “oyun yönü”nün manipölasyonu küçük kentlere göre daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada ele alınmamış olsa da, genel seçimlerin yerel seçimler üzerindeki etkisi de ayrıca araştırılmayı hak eden bir nitelik göstermektedir. “Oyun yönü”nün belirlenmesindeki konjoktürün büyük ölçüde genel seçimlerle de ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu doğrultuda iktidardaki partilere destek vermeye devam etme ya da iktidar partisinin politikalarına tepki, yerel seçim sonuçlarının konjoktürünü belirleyici rol oynayabilir. Ancak burada çarpıcı olan nokta, söz konusu destek ya da tepkilerin mekansal farklılaşmaya dayalı olarak düzenlilikler gösterme eğiliminde olmasıdır. Bu çalışmanın da en önemli bulgusu budur. Bu durum, seçim çalışmalarında mekansal etkiye en az ekonomik ve toplumsal etmenler kadar yer vermenin önemli olduğunu kanımızca göstermektedir.

Kaynakça

- AÇIKEL, Fethi (2003), “Mapping the Turkish Political Landscape Through November 2002 Elections,” *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 5/2: 185-203.
- ADAMANY, David (1964), “The Size-of-Place Analysis Reconsidered,” *Western Political Quarterly*, 17: 477-487.
- AKBULUT, Ö. Örsan (2004 “Yerel Seçimlerin Yerelliği,” *Kamu Yönetimi Dünyası*, 17-18: 43-48.
- AKBULUT, Ö. Örsan (2001), “Ulusal Siyaset-Yerel Siyaset İlişkisi Bağlamında 1963 Yerel Seçimleri,” *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 10/4: 36-60.
- ALTAN, Cemal (2005), “Genel Seçimler-Yerel Seçimler İlişkisi 1983-2004,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/12: 174-190.
- BONJEAN, Charles M. / LINEBERRY, Robert L. (1971), “Size-of-Place Analysis: Another Reconsideration,” *Western Political Quarterly*, 24/4: 713-718.

- BEALEY, Frank / DYER, Michael (1971), "Size of Place and the Labour Vote in Britain, 1918-1966," *Western Political Quarterly*, 24/1: 84-113.
- ÇARKOĞLU, Ali (2000), "The Geography of the April 1999 Turkish Elections," *Turkish Studies*, 1/1: 149-171.
- ÇEZİK, Asuman (1982), *Kent Eşliği Araştırması: Türkiye İçin Kent Tanımı* (Ankara: DPT).
- ÇİTÇİ, Oya (2005), *Yerel Seçimler Coğrafyası 1963-1999* (Ankara: TODAİE, YYAEM).
- ÇİTÇİ, Oya (Ed.) (2001), *Yerel Seçimler Panoraması: 1963-1999* (Ankara: TODAİE, YYAEM).
- ÇİTÇİ, Oya (1989) *Yerel Yönetimlerde Temsil- Belediye Örneği* (Ankara: TODAİE).
- COX, Kevin R. (1971) "The Spatial Components of Urban Voting Response Surfaces", *Economic Geography*, 47/1: 27-35.
- DANIELSON, Micheal N. / KELEŞ, Ruşen (1985), *The Politics of Rapid Urbanization: Government and Growth in Modern Turkey* (New York and London: Holmes and Meier Publishers).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1965), *Mahalli Seçimler Sonuçları, 17 Kasım 1963* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1969), *Mahalli Seçimler Sonuçları, 2 Haziran 1968* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1974) *Mahalli Seçimler Sonuçları, 9 Aralık 1973, İl Genel Meclisi Üyeleri, Belediye Başkanı, Belediye Meclisi Üyeleri Seçimleri* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1979) *Yerel Seçim Sonuçları, 11 Aralık 1977, İl Genel Meclisi Üyeleri, Belediye Başkanı, Belediye Meclisi Üyeleri, Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1984), *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 25 Mart 1984, İl Genel Meclisi Üyeleri, Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1990), *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 26 Mart 1989* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1995), *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 27 Mart 1994* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2000), *Mahalli İdareler Seçimi Sonuçları, 18 Nisan 1999* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları).
- EPSTEIN, Leon D. (1956), "Size of Place and the Division of the Two-Party Vote in Wisconsin," *Western Political Quarterly*, 9: 138-150.
- FENTON, John (1966), *Midwest Politics* (New York: Holt, Rinehart and Winston).
- FREIRE, André (2004), "Second-Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal," *South European Society and Politics*, 9/3: 54-79.
- JEROME, Bruno / LEWIS-BECK, Michael S. (1999), "Is Local Politics Local? French Evidence", *European Journal of Political Research*, 35: 181-197.
- JOHNSON, M. / SHIVELY, W. Phillips / STEIN, R. M. (2002), "Contextual Data and the Study of Elections and Voting Behavior: Connecting Individuals to Environments", *Electoral Studies*, 21: 219-233.
- HAZAMA, Yasushi (2003), "Social Cleavages and Electoral Support in Turkey: Toward Convergence?," *The Developing Economies*, XLI-3: 362-387.
- KALAYCIOĞLU, Ersin (1994), "Elections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s," *Comparative Political Studies*, 27/3: 402-424.
- KELEŞ, Ruşen (2002), *Kentleşme Politikası* (Ankara: İmge).
- LIESKE, Joel (1989), "The Political Dynamics of Urban Voting Behavior," *American Journal of Political Science*, 33/1: 150-174.

- LIPSET, Seymour Martin (1960), *Political Man* (New York: Doubleday, Gardencity).
- MC ALLISTER, Ian / STUDLAR, Donley T. (1992), "Region and Voting in Britain, 1979-87: Territorial Polarization or Artifact," *American Journal of Political Science*, 36/1: 168-199.
- MASTERS, Nicholas / WRIGHT, Deil (1958), "Trends and Variations in the Two Party Vote: The Case of Michigan," *American Political Science Review*, 52/4: 1078-1090.
- OLIVER, J. Eric (2000), "City Size and Civic Involvement in Metropolitan America," *American Political Science Review*, 94/2: 361-373.
- ÖZBUDUN, Ergun / TACHAU, E. (1975), "Social Change and Electoral Behaviour in Turkey: Toward a Critical Realignment," *International Journal of Middle East Studies*, 6: 460-480.
- ÖZBUDUN, Ergun (1976), *Social Change and Political Participation in Turkey* (Princeton and New Jersey: Princeton University Press).
- ÖZBUDUN, Ergun (1980), "Turkey" LANDAU, J.M. / ÖZBUDUN, E. / TACHAU, E. (eds.), *Electoral Politics in the Middle East: Issues, Votes and Elites* (London: Croom Helm): 107-143.
- SAYARİ, Sabri (1978), "The Turkish Party System in Transition," *Government and Opposition*, 13: 617-635.
- TACHAU, Frank (2000), "Turkish Political Parties and Elections: Half a Century of Multiparty Democracy," *Turkish Studies*, 1/1: 128-148.
- TÜRKCAN, Ergun (Ed.) (1981), *Yeni Bir Belediyeciliğe Doğru* (Ankara: Türk İdareciler Derneği).

Araştırma Raporları

- AKBULUT, Ö. Örsan (2000a), *1963 Yerel Seçimleri*, yeryön/temsil-1.4, YYAEM.
- AKBULUT, Ö. Örsan (2000b), *1968 Yerel Seçimleri*, yeryön/temsil-1.5, YYAEM.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2000a), *1994 Yerel Seçimleri*, yeryön / temsil-1.10, YYAEM.
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2000b), *1999 Yerel Seçimleri*, yeryön / temsil-1.11, YYAEM.
- ŞENER, Mustafa (2000a), *1984 Yerel Seçimleri*, yeryön / temsil-1.8, YYAEM.
- ŞENER, Mustafa (2000b), *1989 Yerel Seçimleri*, yeryön / temsil-1.9, YYAEM.
- YAYMAN, Hüseyin (2000a), *1973 Yerel Seçimleri*, yeryön / temsil-1.6, YYAEM.
- YAYMAN, Hüseyin (2000b), *1977 Yerel Seçimleri*, yeryön / temsil-1.7, YYAEM.

EK: Siyasal Eğilimlere Göre Partilerin Ayrıştırılması ve Yerel Seçim Sonuçlarına Göre Belediye Başkanlıklarının Siyasal Partilere Dağılımı (1963-1999)

1963		1968		1973		1977	
SOL	337	SOL	290	SOL	551	SOL	715
CHP	337	CHP	289	CHP	551	CHP	714
SAĞ	569	TİP	1	SAĞ	796	TBP	1
AP	500	SAĞ	732	AP	619	SAĞ	815
CKMP	8	CKMP	6	MHP	5	AP	699
MP	6	GP	24	CGP	36	CGP	8
YTP	55	MP	12	DP	104	DP	5
BAĞIMSIZ	139	AP	681	MSP	32	MHP	55
TOPLAM	1045	YTP	9	BAĞIMSIZ	293	MSP	48
		BAĞIMSIZ	230	TOPLAM	1640	BAĞIMSIZ	200
		TOPLAM	1252			TOPLAM	1730
1984		1989		1994		1999	
SOL	372	SOL	689	SOL	523	SOL	602
HP	92	DSP	37	CHP	64	CHP	373
SODEP	280	SHP	652	DSP	23	DSP	189
SAĞ	1222	SAĞ	1225	SHP	436	ODP	2
ANAP	868	ANAP	570	SAĞ	2143	HADEP	38
DYP	233	DYP	550	ANAP	793	SAĞ	2552
MDP	105	IDP	7	BBP	11	ANAP	779
RP	16	MCP	24	DP	6	BBP	25
BAĞIMSIZ	106	RP	74	DYP	886	BP	6
TOPLAM	1700	BAĞIMSIZ	70	MHP	118	DBP	1
		TOPLAM	1984	RP	329	DP	4
				BAĞIMSIZ	44	DTP	14
				TOPLAM	2710	DYP	736
						FP	488
						MHP	499
						BAĞIMSIZ	61
						TOPLAM	3215